

מקורות ושאלות לדיון

דף מקורות מלווה ידיעון-

כבוד חכמים, כבוד הבריות וכבוד שמיים

היהדות הינה דת המבוססת על חוקים ולא המבוססת על בני אדם, הווה אומר מקורו של החוק הוא בתביעה האלוהית ולא ביצירתם יש מאין של מנהיגי הציבור. מכאן שכולם כפופים ביהדות לאותה מערכת חוקים: המלך, הנביא, השופט, בעלי השררה ודלת העם, וכולם יבואו במשפט לפני האלוהים ביום הדין.

לפניכם אסופת מקורות עם הסברים, שאלות להבנה ושאלות למחשבה.

"חוק זה חוק!" – שוויון בפני החוק

הרמב"ם מציג תביעה כלפי הדיינים להתייחס באופן שווה לבעלי הדין העומדים לפניו. את דבריו מבסס הרמב"ם על הפסוק **"בצדק תשפוט עמיתך"**. שני מדרשים שונים, בתוספתא ובספרא, מבססים הוראה זו לדיינים על הפסוק **"לא תלך רכיל בעמך"**.

- מה הקשר של רכילות לעולם בית המשפט?
- כיצד פסוק זה יכול לבסס את התביעה לשוויון בבית המשפט?

רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כא הלכה א:

מצות עשה לשפוט השופט בצדק
שנאמר בצדק תשפוט עמיתך, אי
זהו צדק המשפט זה השוויית שני
בעלי דינין בכל דבר, לא יהא אחד
מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר
דבריך, ולא יסביר פנים לאחד
ידבר לו רכות וירע פניו לאחר
ידבר לו קשות.

- מה הקשר של רכילות לעולם בית המשפט?
- כיצד פסוק זה יכול לבסס את התביעה לשוויון בבית המשפט?

מקורות ושאלות לדיון

שו"ת חוות יאיר סימן פא

- בעל שו"ת חוות יאיר מתייחס לתוקפן של תקנות הנוגעות ליחידים בלבד. לדבריו הן "שוות לכל נפש" על אף שאין כל תקנה מתייחסת לכל אחד ואחד בקהל בכל רגע נתון.
- הואיל שהתקנות ההם לתכלית קיום הקיבוץ והקהל, גם הוא שווה לכל נפש, כגון אם עושים תיקון לתת מס ממעות נכרים או שמחוץ לעיר- אף שעתה ידוע מי ומי הם שיש בידם מעות נכרים או שיש להם חוץ לעיר, מכל מקום גלגל הוא החוזר תקנה: הלכה שחידשו חכמים משום שנוכחו שיש צורך בה (מתוך לקסיקון דביר אוצר התלמוד)
- מהן שתי ההנמקות שנותן החוות יאיר לקביעה זאת? בעולם פעמים שבעל בית זה מתעסק בכך ופעמים זה איזו מהן בעלת יסוד ציבורי ואיזו בעלת יסוד אישי/פרטי?

ביחס לדברים אלו של החוות יאיר, כמו גם פוסקים אחרים כותב השופט מנחם אלון ז"ל את הדברים הבאים:
 "...עיקרון השוויון, היינו עיקרון הקובע שתקנת הקהל צריכה לחול על הכול בשווה ולא רק על אנשים מסוימים וידועים) "המשפט העברי, חלק א עמ' 624)

האם תוכלו להביא מן המציאות הישראלית דוגמאות המאששות או סותרות את דבריו של אלון?

לא תמיד יש שוויון בפני החוק!

למרות הנחת העמידה השווה בפני האלוהים אנו מוצאים עדויות שונות לחריגה משוויון זה. מתוך המגוון הבאנו שתי דוגמאות הקשורות ליצר העריות, דוגמאות נוספות תוכלו למצוא בבבא קמא ט"ז ע"ב על הפסוק "כי כרו שוחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי" (ירמיהו י"ח כ"ב) או ברמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק ה הלכה יד.

מהם אם כך המקרים היוצאים מן הכלל? האם הם כרוכים באדם מסוים דווקא או בעלי קריטריון העשוי לכלול אף אנשים שלא ניחנו בתכונות מוסריות נעלות?

מקורות ושאלות לדיון

מסכת כתובות דף י"ז עמוד א:

רב אחא נוהג שלא על פי דיני **רב אחא מרכיב לה אכתפיה** הצניעות המקובלים ומרכיב את **תומרקד**, אמרי ליה **רבנן: אנן** הכלה על כתפיו. **מהו למיעבד הכי? אמר להו:**

תרגום: רב אחא מרכיב לה על כתפיו ותומרקד. אמרו לו כחמים: אנו

- מה ההסבר שנותן רב אחא להתנהגותו זו?
 - מהי אמת המידה המאפשרת התנהגות מסוג זה?
 - האם רב אחא מבדיל הבדל מהותי בינו ובין שאר בני האדם?
 - האם באופן תיאורטי נוכל להגיע למצב בו כולם יכולים להרכיב נשים על כתפיהם?
- אי דמיין עלייכם ככשורא - לחיי, מהו שננהג כך? אמר להם: ואי לא - לא.**
- רש"י על אתר:**
- מרכיב לה אכתפיה - את הכלה.
 כי כשורא - כקורה בעלמא שאין אתם מהרהרין עליה.
- אם דומה עלייכם כקורה-אני מסכים. ואם לא-לא.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד א:

מעשה רב גידל מזכיר מאוד את מעשה רב אחא. שימו לב לפרשנותו של שו"ת משנה הלכות המובא מיד לאחריו.

תרגום:
רב גידל הוה רגיל דהוה קא אציל ויטיב אשערי דטבילה, אמר להו: הכי טבילו והכי טבילו. אמרי ליה רבנן: לא קא

רב גידל היה רגיל ללכת ולשבת על שערי הטבילה. אמר להן: כך טבילו וכך טבילו.

- האם בעל השו"ת מקבל את דבריו של רב אחא כי כל מי שרואה בנשים לא יותר **אלא דאנן לא סמכינן אזה כי** מאוויזים לבנות יוכל לשבת בפתח בית הטיבילה?
מי יאמר זכיתי נפשי להתגרות בעצמי היצר הרע?!
 - נסו לאפיין את סוג המנהיגות בכל אחד מקטעי התלמוד, לשם כך תוכלו להיעזר בהגדרות סוגי הסמכות המצורפות לידיעון זה.
שו"ת משנה הלכות חלק ה סימן רכב

מקורות ושאלות לדיון

הדוגמאות שהבאנו לעיל חלוקות בשאלת מעמדו של האדם הנוהג בעצמו יוצא מן הכלל, יחד עם זאת שתיהן חולקות את אותה הנחת יסוד בנוגע לשוויון בפני החוק: מנהיג דתי, גדול ככל שיהיה, נתבע לקיים את מצוות התורה ככל אדם מישראל. אירוע חריג גורם מיד להרמת גבה ולפיכך טעון הסבר.

העשרה:

"אני באתי לפולין רק כדי לבטל את כל החוקים ואת כל הדתות" יעקב פראנק.

במאה ה-18 חי ופעל בפולין יעקב פראנק, שנמנה על חסידיו של שבתאי צבי והחיה את תנועתו המשיחית. פראנק אסף סביבו חבורת שלמה של משפחות, שסופן להתנצר, אלה קידשו את המושג מצווה הבאה בעבירה, תוך אורח חיים ניהיליסטי גמור ובז עמוק לעולן של מצוות התורה. גרשום שולם, חוקר החסידות, כותב אודות פראנק את הדברים הבאים: "מנהיג דתי שהוא אדם מושחת ובליעל באמת, ספק רמאי ספק מנוול... שבכל זאת חי כולו בעולם מיתולוגי ומכל רעיונות השבתאות... נארג אצלו מיתוס שלם של הניהיליזם הדתי" (הציטוט לקוח מתוך ספרו של ג' שולם "מצווה הבאה בעבירה" עמודים 53-52). מבחינה זו היה פראנק ממשיכה הנאמן של תנועת השבתאות שראתה בעבירות לשמן כלי חיוני לתיקון העולם. נתן העזתי, בן לווייתו הצעיר של שבתאי צבי הרחיב בהגותו, עד לגבול הקצה, את המימרא התלמודית: "גדולה עברה לשמה ממצווה שלא לשמה" (נזיר כג:). המשותף לשלושת מנהיגים אלה היה משנה תיאולוגית סדורה לצד כאריזמה יוצאת דופן שסייעה לקבץ סביבם חבורה גדולה של מאמינים. אלה קיבלו את תורתם והסכימו ללכת איתם לאורך כל הדרך, עד להתאסלמות (שבתאי צבי) או להתנצרות (יעקב פראנק).

ההתנגדויות לשבתאות ולפראנקיזם בממסד הרבני הייתה גורפת, (הגם שיש מי שסובר שתנועות אלה הביאו להתפרצות הגדולה של חסידות הבעש"ט). כך למשל קושר רבי נחמן מברסלב את פטירתו של הבעש"ט למשיחיות מבית מדרשו של שבתאי צבי:

ומזה היה הסתלקות הבעל שם טוב כי אמר שִׁסְתַּלַּק מִמַּעֲשֵׂה הַשְּׁבֵתָאִי צְבִי יִמַּח שְׁמוֹ כִּי אֶצֶל הַשְּׁבֵתָאִי צְבִי יִמַּח שְׁמוֹ הָיוּ כְּמֵה גְדוּלֵי הַדּוֹר וְלוֹמְדִים מְפִלְגִים שֶׁהִטְעָה אוֹתָם כְּמִפְרָסָם וְהֵם יָצְאוּ מִן הַכָּלָל וְדָבְרוּ רַעוֹת עַל קָלִל תּוֹרָה שֶׁבָּעַל... וְאֵלּוֹ הַדְּבָרִים נִפְלוּ עַל גְּדוֹל הַדּוֹר וְהַבָּעַל שֶׁם טוֹב זָכְרוֹנוֹ לְבָרְכָה, הוּא הָיָה אֵז הַגְּדוֹל הַדּוֹר וּמִזֶּה נִסְתַּלַּק וְכֵן שְׂאוֹמְרִים בְּשֵׁם הַבָּעַל שֶׁם טוֹב זָכְרוֹנוֹ לְבָרְכָה שֶׁאִמְרָ שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ שְׁנֵי נִקְבִים בְּלִבּוֹ עַל יְדֵי הַמַּעֲשֵׂה שֶׁל הַשְּׁבֵתָאִי צְבִי יִמַּח שְׁמוֹ (ליקוי מוהר"ן ר"ז)

לצד זאת, ש מי שקשר את רדיפת תנועת החסידות בראשית ימיה לראייתם כממשיכי דרכו של שבתאי צבי. אחד הסכסוכים המפורסמים בעניין זה הוא חשדו של רבי יעקב עמדין כי הרב יונתן אייבשיץ שעסק בתורת הסוד וחיבר קמעות איננו אלא "נגוע" בשבתאות.

מקורות ושאלות לדיון

הידעת?

אנטינומיזם הוא מונח המציין התנגדות לחוק (אנטי-נגד נומוס-חוק). את המושג טבע מרתין לותר במאה ה-16. לדבריו אין צורך לקיים את מצוות התורה המעשיות שכן עולם הרוח הוא הנחוץ לשם קיום אורח חיים רווי אמונה. בהשאלה לעניינינו, ניתן לומר כי תכונות נעלות פותרות לכאורה את האדם שניחן בהן מכריכת עצמו בחלק מעבודות החוקים הדתיים.